

Bujdosó Gyöngyi – Csernoch Mária

Digitális írástudás, digitális nyelvhelyesség

Az informatikai eszközök mindennapi életünkbe történő beépülésével a szöveg- és kiadványszerkesztés új korszaka kezdődött el. Lerövidült a kiadványok megjelenéséhez szükséges idő, lényegesen megnőtt azoknak a száma, akik publikálási lehetőséghez jutnak [1], megváltoztak az információk közzétételének, megjelenésének, elérésének eszközei, felületei. Mindezeknek köszönhetően felgyorsult az információáramlás. A korábbi várakozásokkal ellentétben azonban az IKT (információs és kommunikációs technológiai) eszközök széles körű elterjedése nem hozta meg a minőségi javulást [1]. Éppen ellenkezőleg, csökken a számítógépes szövegek koherenciája [2], ami egyenes következménye a korábban nem tapasztalt tipográfiai, tördelési, szintaktikai és szemantikai hibáknak. Cikkünkben e jelenségre és ennek következtében a dokumentumokban megjelenő hibákra szeretnénk felhívni a figyelmet. A téma rendkívül széles palettája miatt azonban jelen cikk a számítógépes dokumentumok tipikus „e-nyelvhelyességi” problémáit helyezi előtérbe, ezek gyakori megjelenési formáit mutatja be. E cikkben számítógépes dokumentumnak tekintünk minden olyan kiadványt, amelynek a létrehozásához, formázásához, megjelenítéséhez valamilyen információs-kommunikációs (IKT) eszközt használunk. Ennek megfelelően ide tartozik valamennyi elektronikus formátumú dokumentum (röviden e-dokumentum), valamint azok a dokumentumok is, amelyek végső formátuma papíralapú, de az előkészítés során szöveg- és kiadványszerkesztő programokat használtak. E-nyelvhelyesség alatt értjük az e-dokumentumok létrehozásához szükséges nyelvi és szedési szabályrendszerek együttesét.

Digitális írástudás

A digitális írástudás (angol elnevezése digital literacy) napjainkban sokak által elfogadott fogalmát Glister határozta meg az 1997-ben megjelent *Digital Literacy* című művében [3]. Glister nem a különböző készségek, kompetenciák, attitűdök listájaként adta meg, hogy mit jelent a digitális írástudás. E helyett egy sokkal inkább általános fogalmat alkotott meg, amely a megértést, a különböző forrásokból származó információszerzést és feldolgozást, a felhasználást, valamint azt a képességet helyezte előtérbe, amely alkalmassá teszi az információszerzést kezdeményezőt, hogy hozzájusson a számára szükséges információhoz. Glister meghatározását alapul véve Martin 2006-ban megfogalmazott egy

hasonlóan általános meghatározást, amely annyival tér el az eredeti elgondolástól, hogy pontosabban adja meg, hogy mit is ért „használat” alatt [4], [5], [6].

A glisteri–martini megfogalmazásból kiindulva *Bawden* létrehozta a digitális műveltség széles körben elfogadott fogalmi négyesét ([7] p. 29.):

- alapok (hagyományos értelemben vett műveltség, számítógépes műveltség),
- háttérismeretek (ezek azok az ismeretek, amelyekkel a nyomtatott dokumentumok korszakában egy tanult ember rendelkezik),
- kiemelt jelentőségű kompetenciák (digitális és nem digitális olvasás és megértés, digitális információ létrehozása és kommunikációja, információ értékelése, tudásintegráció, információs műveltség, médiaműveltség),
- attitűdök és perspektívák (egyéni tanulás, morális és szociális műveltség).

Ennek a négyesnek az alapköve a hagyományos értelemben vett műveltség, írástudás és a számítógépes írástudás (IKT műveltség). Napjainkig is nyitott kérdés azonban, hogy a klasszikus műveltségen belül értendő-e a számítógépes írástudás, vagy ez egy olyan készség, amellyel előfeltételként rendelkezni kell ahhoz, hogy egyáltalán beszélni tudjunk digitális írástudásról.

Szélsőséges esetekben a számítógépes írástudást azonosítják az e-dokumentumok előállításával. Hangsúlyozottan igaz ez szoftvergyártó cégekre ([8]), számítógépes ismereteket tanító iskolákra, de találunk példát kormányzati és alapítványi szinten is a fogalom leszűkítésére (lásd például [9], [10], [11], [12]).

Jelen írás mellett érvel, és arra mutat példát, hogy a számítógépes műveltség, írástudás nem választható el a tágabb értelemben vett műveltségtől, és nem is szűkíthető le a számítógép-használatra. A számítógépes műveltség is az általános értelemben vett műveltségből eredeztethető, csak a megjelenési formája új.

A digitális műveltség glisteri–martini–bawdeni meghatározása tehát az információszerzésre helyezi a hangsúlyt, ugyanakkor nem feledkezik meg arról sem, hogy az információhordozó dokumentumokat létre kell hozni, ehhez pedig szükséges a számítógépes műveltség, írástudás. A szakirodalom azonban aránytalanul keveset foglalkozik az értő/érthető dokumentumok létrehozásának tudományával, tehát éppen azzal, hogy mitől válik a számítógép-használat valóban műveltséggé.

Tanulmányunk a digitális nyelvhelyesség problematikájára, az értő/érthető e-dokumentumok létrehozásához szükséges tényezőkre helyezi a hangsúlyt. Példákon keresztül mutatjuk be, hogy milyen következményekkel jár, ha a digitális nyelvhelyesség nem válik részévé a számítógépes írástudásnak, illetve a digitális írástudásnak.

Cél a figyelemfelkeltés

Cikkünk elsődleges célja a figyelemfelkeltés (lásd [21],[22],[23],[24]). E cikkben egyetlen kiadvány ([13]) példáin keresztül mutatjuk meg, melyek az e-dokumentumok gyakori nyelvi hibái. Szándékunk, hogy továbbgondolkodásra készítsük olvasóinkat, s választ keressünk a következő kérdésekre: Mivel magyarázható a nyelvi hibák tömeges megjelenése az e-dokumentumokban? Miért nem tudjuk kihasználni az IKT eszközök nyújtotta szolgáltatásokat, előnyöket? Mennyire felkészült a magyar nyelvű általános és középiskolai oktatása az új eszközök befogadására? Miért kizárólagosan a nem szakmabeli informatikatanárok végzik a szövegszerkesztés nyelvi összetevőinek oktatását? Miért kezd szaporodni a nyelvi lektorálás nélkül megjelent kiadványok száma?

A nyelv mint kódrendszer

Ha a nyelvi rendszert egy konszenzusos jelkészleten alapuló, információközvetítő kódrendszernek tekintjük, és az információ közvetítésében az adó oldalon önkényesen megváltoztatjuk a jelkészletet vagy a kódolást, kétségesse válhat, hogy az információ eljut a vevőhöz. Előfordulhat, hogy az olvasó egyszerűen nem érti, amit olvas, annyira eltér a szöveg kódolása az olvasó saját kódrendszerétől. Más esetben a különböző kódrendszerek alkalmazása miatt információt veszthetünk, ami jelentésbeli eltérést eredményezhet. Ha a vevő mindenképpen hozzá akar jutni az információhoz, hozzákezd megfejteni az eltérő kódrendszert, átkódolni a sajátjára. Ennek az időt és energiát emésztő műveletnek az eredményeként a vevő elfáradhat, többszöri elvégzése után pedig lemondhat az információ megszerzéséről.

Dokumentumok a digitális világban

Cikkünk fő célja tehát az elektronikus dokumentumok létrehozásával kapcsolatos figyelemfelkeltés. Ezen túlmenően azonban hozzá szeretnénk járulni nyelvünk és szedési, kiadványszerkesztési hagyományaink megőrzéséhez (lásd még [14], [15], [16], [17], [18], [19], [20]) – segítve ezzel, hogy nyelvünk megtarthassa összetartó erejét a digitális világban is [21].

Céljaink eléréséhez egy sajátos eszközhöz nyúltunk. Úgy gondoltuk, hogy összegyűjtjük a leggyakoribb hibákat, bemutatjuk és magyarázatokat fűzünk hozzájuk, segítve a felhasználói megértést (lásd még [21], [22],[23], [24]). Mindezen szempontokat figyelembe véve olyan tipikus hibák gyűjteményét készítettük el, amelyek egyrészt rontják az olvashatóságot, lassítják az írott anyag feldolgozásának hatékonyságát, másrészt terjesztik a nyelvi és szedési hibákat. Mindennapi olvasmányaink során találkoztunk egy olyan könyvvel, ami koncentráltan tartalmazza a szemléltetni kívánt hibák többségét. Látni fogjuk, hogy a műben a szerző elemi helyesírási hibák sokaságát véti, melyek a kiadás során

sok ember figyelmét elkerülték. Sajnálatosan azokét is, akiknek a szerző az előszóban köszönetet mond a mű alapos átolvasásáért, továbbá a fűlszöveg írójáét is ([13]). A felelősség mégis a szerzőt és egyben a kiadót terheli, aki kihagyta a nyelvi és tördelési lektorálás fázisait.

A továbbiakban az ábrák a könyv részleteit tartalmazzák – néhol képi formában. Minden egyes könyvrészletet zárójelben követ annak az oldalnak a száma, amelyen a minta található. Ahol azt szükség-szerűnek tartottuk, megadjuk a helyesírási szabályzat ([27], [28]) ide vonatkozó cikkének számát is.

Szöveg- és kiadványszerkesztő programok

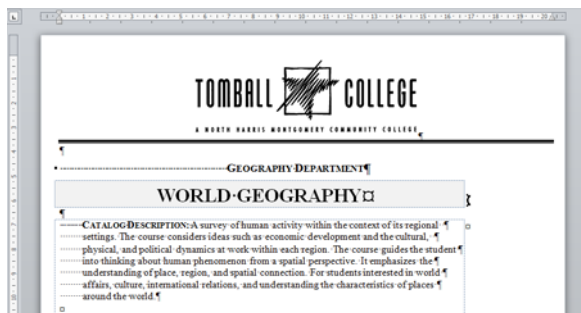
A szöveg- és kiadványszerkesztő szoftverek elterjedése nemcsak a hétköznapi felhasználók szöveg-hez, nyelvhez való viszonyát változtatta meg, hanem a kiadók viselkedését is.

A szoftverek viszonylag alacsony ára miatt több kisebb vállalkozásnak is lehetősége nyílt e programok beszerzésére, kiadványszerkesztési tevékenységük legalizálására. Következésképpen a nagyobb cégek mellett megjelentek, sőt gombamód szaporodnak a kisebb könyvkiadók, nyomdák, melyek a könyvek, folyóiratok, időszakos kiadványok megjelentetése mellett címkék, névjegykártyák, meghívók, plakátok, brosúrák, feliratok készítésével is foglalkoznak. Számos kiadványt megvizsgálva azonban arra a következtetésre juthatunk, hogy többen közülük komoly szaktudásbeli hiányosságokkal rendelkeznek. Jól látható alapvető szedési, kiadvány- és szövegszerkesztési hibák bizonyítják megállapításunkat.

Fábián Pál 1992-ben megjelent írása sajnálatos módon 2014-ben is időszerű ([26]):

„...az idej (1992) versenynek az ad időszerűséget, hogy íráskultúránk általános helyzete elszomorító. A nyomdatechnikának szédületes fejlődése, az a csoda, hogy a nagy épületekben dolgozó zajos gépek helyett néhány szobában zajtalanul működő számítógépek állítják elő az újságokat és könyveket; nos, mai életünknek az a nagy eredménye egyelőre még nem kedvez a helyesírásnak, sok még a teendőjük a számítógépek nyelvén is tudó szakembereknek, hogy az újságok ne legyenek tele botrányos elválasztási hibákkal, hogy a könyvek is hibátlanul kerüljenek az olvasók kezébe.”

Egyik gondolata azonban újragondolásra érdemes. A szerző 1992-ben még nem láthatta, hogy az IKT eszközök használata nem a számítástechnikai szakemberek privilégiuma lesz ([23], [24] és 1. ábra), hanem részévé válik a műveltségünknek. Ennek megfelelően napjainkra nemcsak a számítástechnikai szakemberek feladata lenne a helyes dokumentumok létrehozása, hanem a kultúránk részévé kellene válnia (2. ábra). Megjegyeznénk azonban, hogy ezzel nem szabadna csökkennie a kiadói felelősségnek.

1. ábra Alapvető szedési, kiadvány- és szövegszerkesztési hibák nyomtatott dokumentumokban. Mindkét esetben egyértelmű a nem nyomtatódó karakterek helytelen, szövegszerkesztési célokra történő felhasználása

2. ábra Helyesírási szabályokat megsértő nyomtatott dokumentumok. Témájából és megjelenési helyéből következően számos olvasója lehet mindkét dokumentumnak

Elektronikus dokumentumok

Nagyban megnöveli a kiadók által publikált szöveges dokumentumok olvasóinak számát az interneten keresztül elérhető dokumentumok megjelenése, ezek folyamatos frissülése, változása. Az elektronikus dokumentumok gyors változásának előnyei és hátrányai együtt jelentkeznek. Előnye, hogy az információt terjesztők igyekeznek az olvasókat az e-dokumentumokkal a gyors információ-közzététel irányába terelni. Hibája ugyanakkor, hogy ezek a sokszor rohammunkában született dokumentumok számtalan esetben szakmai és nyelvi hibákat tartalmaznak. Az elkövetett hibák esetén azonban az e-dokumentumoknak az az előnye a nyomtatott dokumentumokkal szemben, hogy nagyon hamar kijavíthatók, illetve lekerülhetnek az adott felületről. Az adott hiba tehát nem jelent mindenképpen tartós megjelenést, nem eredményez feltétlenül bevésődést.

Nyomtatott dokumentumok

Az e-dokumentumokkal ellentétben a nyomtatott dokumentumokat – amelyek tartósan rendelkezésünkre állnak – napjainkban is megbízható információforrásként kezeli az olvasók többsége. Olvasóként feltételezzük ugyanis, hogy a korábbi hagyományoknak megfelelően a mű átesett a szakmai és nyelvi lektorálás, valamint a szakszerű tördelés fázisain, melyek eredményeként egy minden szempontból ellenőrzött mű került a kezünkbe.

A tapasztalatok azonban számtalan esetben ellentmondanak elvárásainknak. Ennek számos okát feltételezhetjük. Egyik lehet a könyvnyomtatás átfutási idejének lerövidülése, mivel a könyvkiadók igyekeznek valamelyest lépést tartani az e-kiadványokkal. Egy másik valószínűsíthető ok a felgyorsult információtermeléssel és -áramlással való lépéstartás kényszere. Egy további lehetséges magyarázat lehet például az, hogy a szöveg- és kiadványszerkesztő szoftverek jelenléte lehetővé tette a gyorsabb, sokszor a szerző saját maga által történő előkészítést, szemben a szakavatott nyomdászok által végzett szedéssel.

Szemléletváltás a könyvkiadásban

Hogyan lehetséges az, hogy napjaink nyomtatott kiadványai egyre több szövegszerkesztési és nyelvi hibát tartalmaznak? Magyarozhatjuk azzal például, hogy a kiadók sok esetben nyomdára előkészítve, megadott paraméterek szerint formázott dokumentumokat kérnek a szerzőktől. Ezzel a módszerrel kétségtelenül csökkenthetők a költségek és felgyorsítható a megjelenés.

A gyorsításnak azonban súlyos következményei lehetnek. Olyan emberektől várnak el szöveg- és kiadványszerkesztési, tipográfiai ismereteket kívánó munkát, akik nem feltétlenül rendelkeznek ilyen ismeretekkel. Sajnálatos tény, hogy számos esetben a szerzők nyelvi felkészültsége sem megfelelő.

„Szövegátemelés”

További probléma a dokumentumrészletek átgondolatlan átemelése. Számtalan esetben találkozunk a források infoetikai szabályokat megsértő felhasználásával, sőt, még a megfelelőképpen hivatkozott források szövegen belüli elhelyezése is eredményezhet belső inkonzisztenciát. Idézzük itt *Balázs Géza* [2] tömör megfogalmazását: „Ráadásul innen-onnan szövegeket emelünk át, bele- és átírunk, a végén azt sem tudni, hogy kié a szöveg.”

Jel jel jel – egy könyv, amely minden hibát szemléltet

Ebben az írásban egyetlen digitális nyelvhelyesség szabályait többszörösen megsértő műből szeretnénk volna részleteket bemutatni. A rendelkezésünkre álló, számos szemléltetendő hibát tartalmazó mű közül *Varga Csaba* „Jel jel jel – avagy az ABC 30.000 éves története” című könyvére ([13]) esett választásunk. Azt kívánjuk szemléltetni, milyen minta kerülhet az olvasók kezébe, ha egyetlen sze-

mély gondozza a könyvet az első betűleütéstől a kiadásig, kihagyva a nyelvi és szedési korrektúrák fázisait.

Hangsúlyozzuk, hogy a szerző szakmai hozzáértését és a könyv szakmaiságát nem vizsgáljuk, arról semmilyen szakmai véleményt nem fogalmazunk meg.

A hibák bemutatásával arra szeretnénk rámutatni, hogy a nyelv helytelen használata rendkívül megnehezítheti az olvasást, csökkentheti a sebességét, és lehetetlenné teheti a tartalomra történő folyamatos koncentrációt. Mindezeket túl azt valljuk, hogy a nyomtatott szak- és szépirodalom hivatott a művelt köznyelv ápolására és megőrzésére, amely egyre nagyobb veszélyben van az online világban.

A könyv fűlszövegén megjelent ajánlás bevezető mondata a

3. ábra a) mintáján olvasható. Az ajánlás itt nem közölt további részei is azt sugallják az olvasónak, hogy egy rendkívül értékes kiadványt tart a kezében.

Ennél a pontnál felmerül a kérdés, hogy kinek van igaza: annak, aki minden szempontból kiemelkedő műnek tartja a könyvet ([31] és

3. ábra), vagy annak, aki bizonyos szempontból kifogásokat emel vele kapcsolatban. Mivel nem ismerjük a fűlszöveg írójának helyesírási szokásait, a szerző helyesírási szokásaira pedig csak egyéb műveiből ([29]) következtethetünk, ismételten csak feltételezésekbe bocsátkozhatunk. Magyarázat lehet erre az, hogy mindketten ismerik a magyar helyesírás szabályait, de nem alkalmazzák azt. Lehetséges azonban az is, hogy nem ismerik a vonatkozó szabályokat, így nem is követhetik azt.

a)	Az Olvasás Évét ez a könyv az Írás Esztendejévé is avatja.
b)	Mindehhez egyszerű mértani logika és szellemi szigorúság kellett, mély lelemény és a jelek olyan értése,...
c)	...mindenek felett a kárpát-medencei...

3. ábra Idézetek a könyv fűlszövegéből: (a) az ajánlás első mondata, a (b) minta idézete alapján azt gondolhatnánk, hogy a szerző a jel- és szabályrendszerek betartásának elkötelezett híve, a (c) minta a fűlszöveg egy helyesírási hibáját mutatja

A

3. ábra a) idézetét olvasva azt várjuk, hogy tartalmi és nyelvi szempontból is valami különlegeset kapunk a mű elolvasásával. A

4. ábra példájától a

29. ábra által megjelenített, a könyvből bemutatott mintái azonban ellentmondani látszanak ennek.

Annak ellenére, hogy a szerző az ábécé harmincezer éves történetéről, az egyes jelek kialakulásáról és eredetéről ír, a könyv számtalan olyan megjelenítést tartalmaz, amely nem felel meg a mai nyelv-kódolási és helyesírási szabályoknak, tehát megsérti a digitális nyelvhelyesség szabályait. Teljesen kiszámíthatatlanul használ oda nem illő karaktereket, nem megfelelő pozícióban. Számos következtetés fedezhető fel az írásmód és a logikai szerkezet terén is. Az olvasóban felmerülhet a kérdés, hogy a szerző új helyesírási szabályokat követ-e, vagy csak figyelmen kívül hagyja – tudatosan vagy sem – a jelenleg érvényben lévőket ([27], [28]). Vajon a nyelvi lektor miért nem tett javaslatot e hibák kijavítására? A válasza a könyv kolofonjából következtethetünk, amelyen nincs nyelvi lektor feltüntetve. Ez nagy valószínűséggel azt jelenti, hogy sem a kiadó, sem a szerző nem tartotta annyira fontosnak az anyanyelvi lektor munkáját, hogy feltüntesse a nevét. Az is előfordulhat azonban, hogy fel sem kértek nyelvi lektort.

Feltehetjük azonban azt is, hogy a szerzőnek elvi kifogása van a nyelvi lektorálással kapcsolatban. Ezt megerősíteni látszik egy másik művének ([30], 11. o.) első oldala, ahol határozottan megfogalmazza, hogy nem alkalmazhatja „... a szokott gépies szótagoló elválasztási módot. Ugyanis ez gyakran értelmetlen darabokra tördeli az értelmes szórészeket, s így éppen azt tünteti el szemünk elől, amit figyelni szeretnénk”.

Hasznosnak tűnik itt idézni a *Köztársasági Elnöki Hivatal* javaslatát (2010) a magyar nyelv alkotmányi szintű védelmével kapcsolatban: „Sokan vélik úgy, hogy az új kommunikációs formák valamilyen oknál fogva felmentést adnak az igényes és helyes fogalmazásmód, valamint a helyesírás szabályai alól. Ez a szemlélet a magyar nyelv halálos ítélete.” – Ezt a véleményt mi teljességgel osztjuk [32].

„Akinek a helyesírása rossz, annak az anyanyelvi műveltsége – sőt általában a műveltsége – is megkérdőjelezhető” mondta *Grétsy László* egy előadása keretében. Grétsy továbbá a „mai helyesírási közállapotunkat lehangolónak minősítette többek között azért, mert hibásan jelölik a magánhangzók időtartamát (hosszú í, ú, ü), gyakori a j – ly tévesztése, a vesszők elhagyása a tagmondatok között és az értelmező előtt, feltűnően sok a hibás szóelválasztás, végül a legutóbbi szabályzatot nem elég széles körben ismerik (1996–97)” [25].

Számítógépes dokumentumok gyakori hibái

E fejezetben – az előzőleg megfogalmazott céljainknak megfelelően – Varga Csaba *Jel jel jel* avagy az ABC 30.000 éves története című műve alapján mutatjuk be a számítógépes szövegekben előforduló leggyakoribb hibákat.

A könyv címe

a)	...az ABC (címloldal)
b)	30.000 éves története (címloldal)

4. ábra Részletek a könyv címéből

Már a könyv címe is tartalmaz két hibát, amelyeket a szerző a mű teljes egészén végigvonultat, azt a látszatot keltve, hogy ezeket így kell helyesen írni. A szerző az ABC rövidítés alkalmazásával feltehetően az *ábécé* szót kívánta helyettesíteni.

A másik hiba a címben a *30.000* írása. Az ezresek elválasztó karakterként ugyanis nem a magyar helyesírás szabályainak megfelelő szóköz szerepel, hanem a pont ([27] és [28], 274. és 289. b).

Számok, sorszámok, mértékegységek

Számok

A számok írásával a mű teljes terjedelmében sok probléma van. A szerző számára nemcsak a tagolás jelent gondot, hanem annak eldöntése is, hogy szükség van-e erre a karakterre. A Magyar helyesírás szabályai szerint a négyjegyű számok esetén csak akkor használjuk a hármas tagolást, ha a szám öt- vagy többjegyű számokkal együtt jelenik meg oszlopba rendezve ([27] és [28], 289. b). Így tehát folyó szövegben használt négyjegyű évszámoknál nem indokolt semmiféle tagoló karakter használata, pont pedig semmiképpen sem (5. ábra).

a)	1.300 évek végéig (450. o.), 1300-as évek (448. o.)
b)	1.000-2.000-as évek (451. o.), 1.000-2.000 évekbeli (451. o.)
c)	1.205 körül (453. o.), 1203-ban (453. o.)
d)	50.000 jelből áll (29. o.), 30.000 esztendő (33. o.)
e)	1.500-1.700 cm ³ (45. o.)
f)	178502 (150. o.)

5. ábra A hármas tagolás hibás és következtelen írása

A számokban szerepeltetett pont univerzális karakterként jelenik meg a szövegben, mivel a szerző nemcsak a hármastagolás karaktereként használja, hanem tizedesvessző helyett is (6. ábra).

a)	Ez a festmény 1.1 méter széles (53. o.).
b)	A kőlap 7.5 cm széles (53. o.).

6. ábra Tizedesvesszőt helyettesítő pont

Sorszámok

A könyv olvasását nagyban megnehezíti a fejezetek, alfejezetek és egyéb felsorolások számozásának logikai és szerkesztési strukturátlansága. A

7. ábra a könyv 125–126. oldalán található rövid fejezetet mutatja. A szerző a fejezet címét –

7. ábra bal és

8. ábra a) minta –, középre igazítással és verzál szereléssel emeli ki. Az ábra b)–d) mintái első szintű, míg az e)–g) minták második szintű alfejezeteket jelölnek. Az eredeti mű szerelése (

7. ábra) azonban nem mutatja, hogy az e)–g) minták a d) alfejezetei. Az pedig, hogy a h) minta melyik alfejezetnek a része, illetve hogy része-e valamelyik alfejezetnek, egyáltalán nem következtethető ki sem a szerelésből, sem a tördelésből.

Ez a következetlenség a hivatkozások követésénél is gondot okoz. A

8. ábra h) mintája például egy 3. és egy 2. pontra hivatkozik. Nem lehet azonban tudni, hogy melyik második, illetve melyik harmadik pontra utal.

4. A LOGIKAI CSAPDA PONTOSÍTÁSA

Az eddig bemutatott három írásmaradvány mindegyikén egymással összefüggő jelsorozat van, tehát kétség sem férhet ahhoz, hogy a rajtuk lévő jelek valóban írásjelek.

Sok ősi maradványon azonban csak egy-egy jel maradt meg.

Miként lehetne ezeket a „magányos” jel-leleteket is bevonni a vizsgálatba úgy, hogy kiderüljön írásjelek-e, avagy csak a véletlenek játéka? Vagyis van-e lehetőség arra, hogy a lehető legszigorúbban előkerült jelekből is kiolvashassunk valami biztosat a múlt írásbeliségére vonatkozóan?

Ha jobban megvizsgáljuk, fel kell fedeznünk, hogy e kietlené vált vidéken is eredményel állíthatjuk fel a logikai csapdaként működő hABC-ot. Bemutatom hát közelebről, hogy a hABC-cal való összevetésnek milyen eredményei, kimenetelei lehetségesek.

Előtte azonban szükséges megtenni három megjegyzést:

1. Látni kell, hogy a jelek teljesen véletlenszerűen kerülnek elő a tízezer éves messzeségéből. Ugyanis mindenképpen teljesen véletlenszerű az, hogy a valaha is írt szövegek mely töredékei maradtak meg, s ennél még véletlenszerűbb, hogy e véletlenszerűen megtalált töredékeken éppen milyen jelek vannak. S ha e véletlenszerűen előbukkant jelek mégiscsak valamilyen pontosan felismerhető rendszert fognak alkotni végül, akkor különösképp biztosak lehetünk abban, hogy ez a rendszer általános érvényesülő szabályszerűség következménye. Márpedig biztosak lehetünk abban, hogy a leleteken lévő jelek előbukkanásában hibátlanul érvényesül a véletlenszerűség.

2. De ezen túl abban is biztosak lehetünk, hogy ha találunk szabályszerűséget, az nem a mintavételezés alatt (tehát e sorok írása közben) alakult ki, hanem már a minták keletkezésekor is létezett. (A nyomozó soha sem gondol arra, hogy a gyilkosság a bizonyítékok szaporodásával alakul ki. Nem fog így felkiáltani abban a pillanatban, amikor öt hónapi munkája után végre hirtelen összeáll az agyában a gyilkosság menete: „Most történt a gyilkosság!”)

3. A véletlenszerűnek tekinthető válogatás természetesen csak akkor lehet eredményes, ha végül egyértelműen kiolvasható lesz valamilyen szabályszerűség az összegyűlt jelekből. Jelekről lévén szó, ez a szabályszerűség nem lehet más, mint az, hogy 1. egyetlen elv szerint valók a jelek, 2. korlátozott a számuk, 3. mindkét előbbi feltétel teljesül. Ekkor nyilvánvalóvá válik, hogy a jelek összetartoznak. A kiértékelés még szigorúbbá válik azáltal, hogy eleve egyetlen rendszerrel állítjuk szembe a lelt jelek összességét: megnézzük, hogy ez a véletlenszerűen előkerült jelekből összeállt jelsor milyen mértékben illik bele a hABC-ba.

Az összevetésnek csakis a következő négyféle eredménye lehetséges:

1. Ha a talált jelek nem alkotnak rendszert (például parttalanul sok van belőlük), akkor a hABC-ba sem illenek bele.

2. Ha a talált jelek rendszert alkotnak, de nem illenek bele az hABC-ba, akkor az jelenthető ki, hogy az ABC eredetije *mellett*, tehát vele párhuzamosan létezett legalább egy *másfajta* jelkészlet is.*

3. Ha a talált jelek rendje azonos a hABC jeleinek a rendjével, akkor a II. axióma értelmében azt kell mondani, hogy e jelek az ABC elsírt jelei.

(Természetesen tudom a végeredményt, s el is áruolom: a 3. pontban leírtak fognak megvalósulni. Egyetlenegy esetben, egyetlen lelőhelyen valósul csak meg a 2. pontban leírt lehetőség. Azonban egyértelműen sikerül bizonyítanom, hogy a hABC-ba nem illő jelek ismét csak egy zárt rendet alkotnak: számjelek.)

* Látnuk ugyanis, hogy az eddig érintett legelsőbb időintervallumban biztosan használatban volt egy olyan jelkészlet, melynek mindegyik eleme, így egésze is a hABC-ból való. Tehát ha egy másik rendszerre épülő jelsorra akadunk ezután, akkor ez csakis egy második (másik) jelkészlet lehet.

7. ábra Példák pontatlan, következetlen hivatkozásokra

a)	4. A LOGIKAI CSAPDA PONTOSÍTÁSA (125. o.)
b)	1. Látni kell, ...
c)	2. De ezen túl...
d)	3. A véletlenszerűnek... nem lehet más, mint az, hogy 1. egyetlen elv szerint valók a jelek, 2. korlátozott a számuk, 3. mindkét előbbi feltétel teljesül...(126. o.)
e)	1. Ha a talált jelek nem alkotnak...
f)	2. Ha a talált jelek rendszert alkotnak...
g)	3. Ha a talált jelek rendje azonos...
h)	(Természetesen tudom a végeredményt, s el is áruolom: a 3. pontban leírtak fognak megvalósulni. Egyetlenegy esetben, egyetlen lelőhelyen valósul csak meg a 2. pontban leírt lehetőség. ...) [sic]

8. ábra Fejezetek, alfejezetek, felsorolások, hivatkozások következetlen alkalmazása. Egy összefüggő szövegszegmens részletei a könyvből (a–h). A kihagyott részeket három ponttal helyettesítettük. A *lehetőség* szó kettőzött s betűjét a könyvből másoltuk (h).

Probléma azonban nemcsak a különböző szintek tipográfiai megkülönböztetésének hiányával van, hanem az azonos szintű elemek egységes jelölésének a hiányával is. A

9. ábra a)–g) mintái különböző jelölésmódokat mutatnak be megegyező típusú szövegegységek azonosítására. A h) mintán látható kézi számozás eredménye, hogy a mondat úgy is értelmezhető, mint egy 4. Géza fejedelemtől szóló állítás. A számokat általában pont követi (a–b) és (d)–(f), a pont utáni karakterek száma és típusa változó. A pontot szóköz követi (a), a pontot a bekezdés szövege követi kihagyás nélkül (e), a pontot a / jel követi (b), a pontot szóköz és egy / jel követi (f), a számot kötőjel követi (c). A (c) és (d) minták a könyvben egymást követő számozott elemek. Az egymást követő két 4. sorszám egyértelmű jele a kézi sorszámozásnak, a szövegszerkesztő programok automatikus sorszámozása helyett. A kézi sorszámozás további mutatója a számot követő többféle karakter, amely szélsőséges esetben el is marad (g).

a)	1. <szöveg> (17. o.)
b)	1./<szöveg>(19. o.)
c)	4- <szöveg> (153. o.)
d)	4. <szöveg>(153. o.)
e)	24.<szöveg> (264. o.)
f)	1. / <szöveg> (406. o.)
g)	<hiányzó sorszám> (407. o.)
h)	4. Géze fejedelem, azaz I. István (!) király pénze: (246. o.)

9. ábra Azonos szerkezeti elemek következtelen tipográfiai megjelenítése

Tovább nehezíti az olvasó dolgát, hogy az I. fejezet alfejezeteinek valódi sorszáma nem egyezik meg a tartalomjegyzékben feltüntetett sorszámmal. A hiba elkerülhető lett volna, ha a szerző vagy a kiadó kihasználta volna a szöveg- vagy kiadványszerkesztő programnak azt a szolgáltatását, amely lehetőséget biztosít tartalomjegyzék automatikus létrehozására. A kézi sorszámozás és a következtelen hivatkozások egyértelmű jelei a digitális nyelvhelyességi szabályok megsértésének.

<p>Egy talált tárgy megtisztítása Bevezető</p> <p>15</p> <p>1. BEVEZETŐ</p>	<p>I. EGY TALÁLT TÁRGY MEGTISZTÍTÁSA</p> <p>1. A szerző előszava..... 9 - 14</p> <p>2. Bevezető..... 15 - 20</p> <p>3. Az axiómák..... 21 - 31</p> <p>4. Kézről-kézre..... 33 - 39</p> <p>5. Történelmi előkészítő..... 41 - 63</p>
---	---

10. ábra A 15. oldalon található Bevezető fejezet az 1. sorszámot kapta (bal). A tartalomjegyzékben ez viszont már 2. fejezetként jelenik meg (jobb). Ez a hiba is azt mutatja, hogy szerző nem használta a szöveg- vagy kiadványszerkesztő program automatikus tartalomjegyzék-készítését

Jelek, mértékegységek, intervallumok

A számok írásmódjával kapcsolatos további hibákat is találunk a műben. A szerző számára valószínűleg nem egyértelmű, hogy egy-egy írásjelet megelőzően és követően teszünk-e szóközt vagy sem. Az ilyen típusú hibák megjelenésén túl az is probléma, hogy a szerző nem következetes. Véletlenszerűen jelennek meg a jól és a hibásan használt írásjelek. A számok írásához kapcsolódik az intervallum, a dátum, a százalék, a fok és az előjel írásmódja is. Ezek használatára mutat példákat a

11. ábra. Százalékjel helyes (a) és helytelen használata (b). A kötőjel helyettesíti a negatív előjelet és a nagyköötőjelet is (c). Fok jelet helyettesítő o betű – megemelt formátummal (d). Dátum hibás megadása (e). Intervallumok jelölésénél a mű szerzője a nagyköötőjelet normál kötőjellel helyettesíti, amelyet változó számú szóköz előz meg, illetve követ (f).

a)	50% (27. o.)
b)	50 % (27. o.)
c)	-10-5.000 esztendő (320. o.)
d)	90 ^o -kal (324. o.)
e)	2001, szeptember 25. (457. o.)
f)	9 - 14, 15 - 20 (461. o.), 7. - 9. oszlopban (239. o.)

11. ábra Számok különböző írásmódjai

A könyv 27. oldalán gazdagon találunk példát a százalékjel szóköz nélküli és szóközös megjelenésére is (helyes (

11. ábra (a) minta), helytelen (

11. ábra (b) minta). Furcsa eredménye lehet annak, ha normál szóköz előzi meg a százalékjelet. Ekkor ugyanis előfordulhat, hogy a szám a sor végén marad, míg a százalékjel már a következő sor elejére kerül. Erre is találunk példát a könyv 27. oldalán.

Gyakran találkozunk a szóköz problematikájával a mértékegységek szedésénél is. A mértékegységek esetében szóközt kell tennünk a mérőszám és a mértékegység közé. Annak érdekében, hogy a kettő ne válhasson szét a sor végén, a normál szóköz helyett el nem törhető szóközt (non-breaking space) kell használnunk.

A

11. ábra d) és e) mintája a dátum és a fok jelének helytelen megadására példa. A dátumban az évet vesszővel zárja le, míg a fok jel helyett emelt helyzetű kis o betűt használ.

A könyvben a kötőjel univerzális jelként szerepel, így megjelenik a számok írásánál is. A megfelelő módú használatán túl helyettesíti a negatív előjelet (

11. ábra (c) minta), a nagyköötőjelet (

11. ábra c) és f) minta), esetenként a vesszőt (

15. ábra m) minta), a pontot (

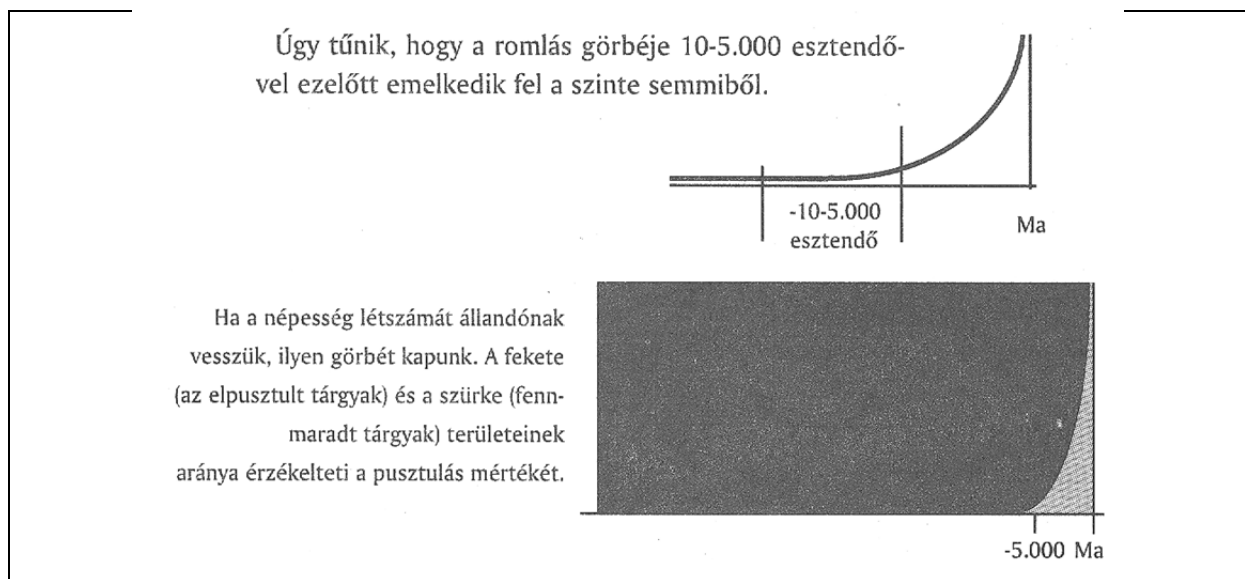
15. ábra d) minta) és a szóközt (

15. ábra n) minta) is. Ez a többszörös funkció igen zavaróvá válhat olyan szövegrészekben, ahol a kötőjel egyszerre jelenik meg kettős, esetleg többszörös szerepben is (

11. ábra és

12. ábra). Értelmezési zavar okozására mutat példát a

12. ábra. A könyvből másolt ábraszövegek és a grafikonok feliratozásából nehéz kikövetkeztetni, hogy pontosan milyen intervallumra gondolt a szerző.

12. ábra **Egymásnak ellentmondóan értelmezhető időintervallumok**

Főleg a beszélt nyelvben találkozhatunk gyakran azzal a hibával, hogy mértékegység megadása helyett csak a nagyságrendi jelölés szerepel a szövegben (

13. ábra). Bár írott szövegben e hiba igen ritka, sajnos ebben a könyvben ez is megjelenik (457. o.).

Végül fájó szívvel tettem félre egész fejezeteket, párat pedig csak a feltétlenül szükséges mértékig bontottam ki, avagy lenyestem sok mellékvonulatot, mert félő, vajmi kevesen mernek nekikezdeni egy két kilós könyvnek. Az ember olyan, hogy saját szellemi képességeibe vetett önbizalma fél kiló fölött meginog, egy kiló fölött kisebbrendűségi érzése támad, két kiló fölött pedig leteszi a könyvet és tv-tetelkédőt néz, vagy megjavítja a toalett lefolyóját, ami végső soron egyre megy. (457. o.)

13. ábra **Mértékegység megadása nélkül használja a kiló, azaz ezer szó**

Kötőjel – néhol hiányzik, máshol mindent helyettesít

A számok írásánál már láttuk (12. ábra), hogy az előjel és a nagyköötjel helyett használt kötőjel milyen értelmezési problémákhoz vezethet. A kötőjel, mint univerzális karakter további használatára mutatnak példát a 14. ábra mintái.

a)	toldalék helytelen kapcsolása idegen tulajdonnévhez – kötőjel hiánya vö. [27], 217.	Viszont a Lascauxban talált jelek közül a számként számításba jöhető pontok legnagyobb száma éppen négy. (145. o.)
b)	gondolatjel helyett	„- ltt van jó helyen a lyuk!” (56. o.)
c)	nagyköötjel helyett	dél-francia - kárpát-medencei (287. o.) Kovács László-Veszprémi László (460. o.) Filep László - Bereznai Gyula (459. o.) 43.000 - 82.000 (56. o.) 30-35.000 (53. o.)
d)	egybeírás helyett	zeg-zúgos (443. o.) cikk-cakkos vonalak (154. o., 157. o.)
e)	vessző helyett	se szeri-se száma (95. o.) se füle-se farka (172. o.)
f)	szóköz helyett	3. KÉZRŐL-KÉZRE (33. o.) jobbról-balra is és balról-jobbra is (144. o.)
g)		„egy hang-egy jel” elvű ABC-t (429. o.)

14. ábra **Példák kötőjel helytelen használatára. A könyvben megjelenik a kötőjel gondolatjel, nagyköötjel, vessző, előjel (**

12. ábra), szóköz és egybeírás helyett. Találunk azonban kötőjel hiányára is példát

Pont, kettőspont

A

15. ábra mintái a pont és a kettőspont helytelen használatára mutatnak példát. Az elektronikus dokumentumok egyik leggyakoribb hibája az írásjelek rossz megválasztása és használata. Szemben a

kézírásos szövegekkel, az elektronikus dokumentumok tisztán mutatják a választott jeleket és a környezetükben elhelyezkedő szóközöket is, ami szembeötlővé teszi a hibákat.

a)	pont helytelen használata tulajdonnévben vö. [27], 277.	Az ábra Paul G.. Bahn: Prehistoric Art című könyvéből származik. (369. o.)
b)	pont használata kötőjel helyett toldalékolásnál vö. [27], 265.	Kr. e. 700.ból (432. o.)
c)	megoldások Kr. u. helyettesítésére	Kr- u. 9. századbeli (208. o.) K. u. 100 körülre 9.353-ra (349. o.)
d)	hiányos mondat, kettősponttal zárva vö. [27], 240.	S végezetül: (139. o.)
e)	a 'FÜGGELÉK' alcím két különböző írásmódja vö. [27], 266.	FÜGGELÉK: (313. o.) FÜGGELÉK (341. o.)

15. ábra Írásjelek helytelen használata

Idézőjel, hiányjel

Gyakori hiba a nem megfelelő idézőjelek megjelenése. Ennek számos oka van. Egyik ok, hogy a szöveget szerkesztő nem a megfelelő karaktert választja. Ez történhet azért, mert rossz billentyűt (billentyűkombinációt) üt le. Okozhatja azonban az is, hogy a szöveget szerkesztő valójában nem tudja, hogy az illető nyelv milyen karakterekkel, hogyan használja az idézőjelet. Mivel a különböző nyelvek különböző jeleket és módokat alkalmaznak, az általunk használt betűkészletek ezeket mind tartalmazzák. A szöveget szerkesztőnek kell adott esetben a lehetőségek közül választania. Még tovább nehezíti a helyzetet a billentyűzet, az operációs rendszer, továbbá a használt program beállítása, különös tekintettel a nyelvi beállításokra. Mindezek ellenére nem lehetetlen a megfelelő idézőjel használata. Magyar operációs rendszer, magyar billentyűzetkiosztás, magyar szövegszerkesztő, magyar helyesírás-ellenőrző program, megfelelően beállított automatikus javítás és megfelelően használt billentyűkombináció esetén a magyar helyesírás szabályainak megfelelő idézőjelek kerülnek a szövegbe ([27] és [28], 256.). Ha e beállítások valamelyike nem áll rendelkezésünkre, akkor sem lehetetlen a feladat (szemben a hagyományos írógépekkel), mivel mind a kiadvány-, mind a szövegszerkesztő programokban ki lehet választani a szöveg nyelvének megfelelő idézőjelet a szimbólumok egy felkínált táblájából [33], [37]. A magyar és három nagy európai nyelv idézőjeleit mutatja be a 16. ábra. Néhány további nyelvben használt idézőjelek és azok Unicode értéke található meg például a [38] weboldalon.

nyelv	idézőjel alakja	helyes minták
magyar	„a”	„Az idézőjelet (kézírásban és nyomtatásban) az idézet kezdetén alul, az idézet végén pedig fölül tesszük ki.” vö. [27], 256.
angol	“a”	“I think; therefore, I am” – Descartes vö. [34], [35]
német	„a“	Sie sagte: „Hier gefällt es mir.“ vö. [36], [39]
francia	« a »	« Quand je regarde l'Histoire, j'y vois des heures de liberté et des siècles de servitude. » (Joseph Joubert) En français : texte[espace]«[espace]texte[espace]»[espace]texte vö. [40]

16. ábra **Idézőjel használata négy különböző nyelven**

Az általunk elemzett magyar nyelvű könyvben négy különböző formátumú idézőjel is szerepel. A

17. ábra mintáiból látható, hogy egyetlen oldalon belül is különböző megoldásokat választott a szerző az idézőjelek írására. A

17. ábra a) mintája mutatja a magyar idézőjeleket, ezt követi a b) mintán a német helyesírás szerinti, a c) mintáján az angol nyelvben használatos idézőjeleket, míg a d) és e) minta – tudomásunk szerint – egy nyelvben sem használatos formát tükröz. Az e) mintán ezen kívül látható egy fölösleges záró idézőjel is.

	idézőjel nyelve	részletek a könyvből
a)	magyar	„romlottabb” (456. o.)
b)	német	„helyszínen“ (456. o.)
c)	angol	“másféle” (457. o.)
d)	nyelvtől független	”tért vissza” (456. o.)
e)	nyelvtől független	”capita dictiorum”-nak” (294. o.)

17. ábra **Idézőjel különböző típusú előfordulásai a könyv egymást követő fejezeteiben**

Hasonlóan gyakori hibaforrás a hiányjel használata. E karakter helyes és helytelen előfordulására mutat példákat a

18. ábra. Az a) minta mutatja a hiányjel helyes használatát a *Mas d’Azil* kifejezésben. Gyakori hiba, hogy a hiányjel helyett a perc jelét használják (

18. ábra b) és c) minta). Az c) minta a helyes a) mintával megegyező oldalon található, de itt már két hibát is tartalmaz: a hiányjel helyett a perc jel és egy azt követő szóköz is szerepel. A szó egy másik előfordulásában (

18. ábra d) minta) a jel helyes, azonban helytelen a pozíciója. A hiányjel használatát az MHSz 256. cikke írja le ([27] és [28], 256.)

a)	helyes	Mas d'Azilban (159. o.)
b)	hiányjel helyett perc jel	Pont d'Arc (115. o.)
c)	hiányjel helyett perc jel, utána helytelen szóköz	Mas d' Azil-ban (159. o.)
d)	helyes jel, hibás pozíció	Mas'd Azil (99. o.)

18. ábra **Idézőjel, hiányjel**

Földrajzi nevek, népek, nyelvek

A 19. és a 20. ábra mintái olyan hibákat sorolnak fel, amelyek írásmódját nemcsak a *Magyar helyesírás szabályaiban* lehetett volna ellenőrizni ([27] és [28], 176.), hanem a *Magyar helyesírási szótárban* is. A szövegszerkesztő programok egyik előnye a manuális szövegszedéssel szemben, hogy lehetőség van helyesírás-ellenőrző programok használatára. A helyesírás-ellenőrzés alkalmazása főképpen azok számára tanácsos, akiknek a szövegszedés nem a szakmájuk. Tanácsoljuk ezt még akkor is, ha tudjuk, hogy ezek a programok sem dolgoznak 100%-os pontossággal. A helyesírás-ellenőrző programok használata azonban a digitális nyelvhelyesség része, kulturált módon használhatók, de nem helyettesíthetik a kiadást megelőző alapos átolvasást. További segítséget nyújthat a *Magyar Tudományos Akadémia* által 2013-ban indított és gondozott *Helyesírási tanácsadó portál* [42].

a)	Indus völgyi (83. o.), Indus völgye (83. o.), Indus-völgy (83. o.)
b)	Húsvét szigetek (83. o.), Húsvét-szigetek (83. o.)
c)	INDUS VÖLGY - HÚSVÉT SZIGETEKI JELKÉSZLET (83. o.)
d)	Aral tó, Csendes óceán (359. o.), Ararát hegy (441. o.), Ibériai félszigetre (444. o.), Északi sarkot (190. o.), Kárpát medencében (210. o.)
e)	Körös mentéről (204. o.)
f)	Közel-kelet (45. o.), kárpát-medencei (205. o., 239. o. stb.)
g)	rëto-román (375. o.)
h)	szaud-arábiai ABC (363. o.), numibiai ABC (363. o.)
i)	Jovan Todorovics bulgár írástörténész (442. o.)
j)	...a maya számírással. A maják... (143. o.), maya számsor (143. o.), maja szám (143. o.)

19. ábra **Példák földrajzi nevek, népek, nyelvek helytelen írásmódjára. Jovan Todorović nagy valószínűséggel nem bolgár nemzetiségű**

Mondatvégi írásjelek

A mondatvégi írásjelek következtelen használatára is találunk példát a könyvben. A

20. ábra ezek közül mutat be néhányat. A felszólító mondatokat pont zárja, míg a kijelentő mondatokat kettőspont. Kettősponttal zárt címekre is találunk példát a szövegben.

a)	Gondoljuk csak végig a következőt. (397. o.) Figyeljük meg, hogy az alábbi jelösszevetés mennyivel tisztább minden eddiginél: (404. o.) Figyelem, ez nem valódi térkép, ez csak az ABC-k rokonságát ábrázoló kapcsolatsor bemutatása. (439. o.)
b)	A fenti gondolatmenet a kitűzött célnál átfogóbb végeredményt hozott: (25. o.)
c)	I. AXIÓMA: Mindegyik jelkészlet. találmány. (23. o.) VI. AXIÓMA: Minden a legegyszerűbb állapotból fejlődik ki (29. o.)

20. ábra **Példák nem megfelelő mondatvégi írásjelek használatára**

Elválasztási hibák

A könyv elválasztási hibái – helytelenül pozícionált vagy elhagyott elválasztó jelek – egyértelműen mutatják, hogy a szerző nem használja az automatikus elválasztást, annak ellenére, hogy minden

szövegszerkesztő program tud helyesen elválasztani, csak igényesen kell használni [2]. A könyvben található hibák ellentmondanak a szerző által preferált értő elválasztási módnak is (lásd [29], [30]).

Rosszul elválasztott szó		Részletek a könyvből beolvasott képek formájában
a)	jezsuiták (229. o.)	A szkíta balta tokot a Róma melletti Campagna mezején találták, s a római jezsuiták múzeumában őrizték. A baltatokról először Lubbok írt, s könyvét
b)	dallamossága (162. o.)	használásával minden bizonnyal elég jól megközelíthető például a fuvolára írt szöveg dallamossága, magánhangzó-mássalhangzó aránya stb. Jó szórakozást.
c)	mindegyik (100. o.)	<u>ugyanazt az 1/3-ad részét foglalják le.</u> Ez a tény önmagában is azt jelzi, hogy mindegyik ABC őse egy és ugyanaz az ABC volt. (Látni fogjuk, hogy a „sokféle“ ABC
d)	magyarság (241. o.)	név. (Kiszely István: A magyarság őstörténete, Püski
e)	matematika (276. o.)	Moszkvai Matematikai Papirusz, mely egy egykori egyiptomi matematika tanár példagyűjteménye. (Többek között csonka gúla és gömb-
f)	valamiféle (276. o.)	a „közönséges” (démotikus) jelkészletet, s ennek felismerésével sikerült is valamiféle rendet teremteni az egyiptomi jelek rengetegében. (Az egyiptomiak használ-
g)	avagy (284. o.)	Egyiptomról szóló könyvet tud vásárolni, avagy az interneten is rengeteg írásemléket

21. ábra Példák elválasztási hibákra

Egyéb helyesírási hibák

A

22. ábra mintái egyrészt olyan helyesírási hibákat tartalmaznak, amelyek helyessége a szótárakban [27], [28], [41], ellenőrizhető lett volna (

22. ábra a), c) és g) minták). Másrészt a szerző következetlenségére példák azok a minták, amelyek ugyanannak a szónak többféle írásmódját mutatják (

22. ábra d) és f) minták). A bemutatott minták között találunk olyat is, amely a helyesírási hiba következtében egészen más értelmet kapott, mint a szerző eredeti szándéka (

22. ábra e) minta). Ez a hiba akár a szemantikai hibák kategóriájába is sorolható.

a)	Ha netán ijj és nyíl rajza lenne – de nem az –, akkor feltétlenül így nézne ki: (190. o.)
b)	Ezután a 4. nép elindul, s az 1. nép mellé telepedik (437. o.)
c)	az előbbiről elnevezett Cirill ABC-t (407. o.)
d)	fhutark (406. o.), futhark (406. o.), Ninhurszág, Nínhurszág (337. o.)
e)	reneszánsz ízű szárnyat tartó kéz (383. o.)
f)	balta tok (229. o.), baltatok (229. o.)
g)	zeg-zúgos (443. o.)

22. ábra **További helyesírási hibák**

Szemantikai hibák

A nyilvánvaló helyesírási hibákon túl a szöveg tartalmaz számtalan szemantikai hibát is. Az előző fejezetekben is mutattunk már be szemantikai hibákat, így például láthattuk a

13. ábra mintáján a kiló helytelen használatára, valami a

9. ábra h) mintáján a kézi számozásból eredeztethető 4. Géza fejedelem is az eredeti szándéktól eltérő értelmezést kapott. A szemantikai hibák kategóriájába tartoznak a

15. ábra d), valamint a

23. ábra a)–e) mintái.

a)	(Pech Merle.) (20. o.)
b)	Gondoljuk csak meg: (171. o.)
c)	(Az indoeurópaiba.) (236. o.)
d)	Avagy fordítva. (305. o.)
e)	Más amerikai ősi leletek: (369. o.)

23. ábra **Hiányos mondatok**

A szemantikai hibák többsége azonban rosszul szerkesztett mondatok következménye, amelyekből a 24. ábra mutat be néhány mintát.

a)	De az „- Az lehetetlen!” felkiáltás sem. (172. o.)
b)	Közülük néhányan ma is ezeket az írásjeleket, ékes bizonyosságául annak, hogy az írás használata nem az államiság és a politikai szervezethez függvénye.
c)	A hangji megfeleltetés szintén a mai-1.000 évvel ezelőtti állapotot tükrözi. (197. o.)
d)	A fent látható, azaz „vizuálisan” bizonyított azonosság más úton is természetesen adódik. (303. o.)
e)	Maga a térkép átlagos térkép, azaz a középső területen (1.) lévő népet (nyelvet) négy másik (2., 3., 4.,) nép (nyelv) vesz körül. (433. o.)
f)	A jobboldali jel (203. o.)
g)	Ugyanis, ha egyetlen egyszer megszakadt volna eme ABC ismeretének a folytonossága, nem írhattam volna ilyen betűkkel ezt a könyvet. (A nagybetűkre gondolni itt.) (445. o.)
h)	Az egyiptomi nyelv nagyon hiányos ismerete ellenére is jól megérthető a szövegek nagy részének az értelme, mégpedig egy logikai mutatványnak köszönhetően. (275. o.)

24. ábra Válogatás a könyvben található szemantikai hibákból

Szemantikai hiba kerülhet a szövegbe szövegáttemeléssel, ráadásul forrás megjelölése nélkül. Erre mutat példát a 25. ábra.

25. ábra A könyv ugyanazon lapján különböző tipográfiai megoldások ábraszöveg létrehozására. Teljes lap (bal), két azonos típusú megjelenítés a lap alján és tetején (közép), más forrásból származó tipográfiai megoldás (jobb), forrás megjelölése nélkül

Élő idegen nyelvek kódolása

„Művész vagyok, s az írott jelek megjelenési formája bizony szintiszta művészeti probléma. [...] E problémákban járatlan ember aligha fogja észrevenni a jelekben és azok sorozatában megbúvó finomságokat, vagyis a lényegét.” – vallja a szerző (11. o.). Mindezek fényében nehezen érthető, miért fektet a szerző oly kevés figyelmet a kortárs idegen nyelvek jeleinek és szavainak írásmódjára.

Jelkészlet

Fontos megemlítenünk az ékezeteket (

26. ábra és

27. ábra). Az ékezetek formája, vízszintes és függőleges helyzete, mérete jellemző arra a nyelvre, amely használja. Az ékezeteket a betűkhöz tervezik, és ezeket minden szedett szövegben – főképp egy jelekről szóló könyvben – illik helyesen használni.

Ennek ellenére a betűkészlethez tervezett betűk helyett találunk a könyvben a szerző vagy a szedő által rajzolt (vagy más karakterből valahogyan létrehozott) hacsek, pipa, hullám, tompa és kétpontos ékezetet is (

27. ábra). Mindegyik előfordulásnál szembetűnő az idegen nyelvek ékezeteinek „barkácsolása”: az ékezetek nem megfelelő alakja (

27. ábra a)–d) és f) minták), a Rhône szóban az ékezet kicsit rácsúszott a *h* betűre (

27. ábra c) minta), a Frères szó esetén (

27. ábra a) minta) még a sorból is kicsúszik az ékezet, a Meňdana név három előfordulásában pedig három különböző pozícióra került az *ň* betű ékezete (

27. ábra f) és g) minták). A francia François névből (172. o.) pedig egyszerűen hiányzik a *ç* betű alsó ékezete.

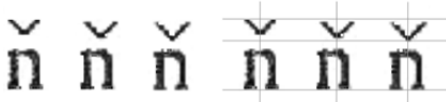
Tervezett ékezetek

ˇ ˆ ˜ ˘ ˙ ˚

Tervezett ékezetes betűk

ň Š ô Ñ ñ è ä ë ç
 ñ Š ô Ñ ñ è ä ë ç
 ñ Š ô Ñ ñ è ä ë ç

26. ábra Idegen nyelvű szövegek ékezetes betűi

a)	Les Trois Frères-ben	127. o.	Les Trois Frères-ben
b)	Ö, Ñ, Š	177. o.	Ñ Š
c)	Rhône	244. o.	Rhône
d)	„ä r”, vagy „ë r”	315. o.	„är” „ër”
e)	Francois	172. o.	François Bordes
f)	Meñdana	22. o.	Álvaro de Mendaña
g)			

Új-Guineát a spanyol Álvaro de Meñdana fedezte fel. Hol volt ott? A lakosok között dolgukat végző kínai kereskedőket. Ennek ellenére Meñdanát nevezzük Új-Guinea felüljén szigetét is már-már csak Meñdana óta tekintjük létezőnek.

27. ábra **Példák hibásan használt ékezetes betűkre idegen nyelvű szövegekben**

A Meñdana névben további két hiba is látható: rossz helyen van az ékezet, az alkalmazott ékezet az illető nyelvnek nem felel meg. A szláv nyelvek alkalmazta hacsek ugyanis meglepő módon egy spanyol névbe került: Álvaro de Meñdana formában (22. o.) szerepelteti a szerző a felfedező nevét, holott a helyes forma Álvaro de Mendaña lenne.

A könyvet olvasva azt hihetnénk, hogy a szöveg szedéséhez használt betűkészlet nem tartalmaz a magyarokon kívül más ékezetes betűket. Ez is elég nagy baj lenne egy olyan könyvnel, amely a nyelvek kódolásáról, jeleiről szól. Ezt az elméletünket azonban teljesen felborítja a 115. oldalon látható idézet, ahol a mottóban idézett Molière neve tartalmazza a megfelelő, francia betűkészletbeli, tervezett tompa ékezetes é betűt. Az é betűre is látunk jó példát a könyv 375. oldalán. Ezekből arra következtethetünk, hogy a könyvhöz használt betűkészlet tartalmazza a standard közép- és nyugat-európai ékezetes betűket, tehát a szerzőnek módjában állt volna alkalmazni azokat, ha erre gondot fordított volna.

Idegen nyelvű szavak, kifejezések

Nem csak a jelkészlettel van probléma. Egyéb helyesírási hibákat is találunk az idegen nyelvű szövegek írása terén. A könyvben fellelhető számos példa közül mutat be néhányat a

28. ábra.

Érdekes az Aethicus név írásmódja. A fejezet elején helytelenül írja a szerző, a fejezet második oldalán átvált a helyes írásmódra, majd pár oldal múlva újra visszavált a rosszra. Néhány oldalon látható a név jó és rossz formában egyaránt. Egy-egy szó eltérő alakban történő írása további szavak (nevek) esetén is fellelhető, ilyen például a maja, a futhark és a Ninhurszág is (

22. ábra,

28. ábra).

	<i>Könyvben szereplő példák</i>	<i>Helyes írásmód</i>
a)	Álvaro de Meñdana (22. o.)	Mendaña
b)	Historie de la Magie (84. o.)	Histoire
c)	Anniviers-völgyben (241. o.), d' Anniviers völgyben (244. o.)	Val d'Anniviers-ben, Anniviers-völgyben
d)	Easy lessons in chinese Writing (201. o.)	Chinese
e)	History of Mankind: Prehistory and Beginings of Civilization (204. o.)	Mankind...Beginnings the Beginnings
f)	Jacketta Hawkes és Sir Leonard Wolley (204. o.)	Jacquetta... Woolley
g)	gizei Kheopsz piramis (219. o.)	gízai
h)	Aetichus (233., 234. stb. o.), Aethicus (234., 235. stb. o.)	Aethicus
i)	The Alphabetic Labirint (238. o.)	Labyrinth
j)	The Celtik Druids (238. o.)	Celtic
k)	The Story of Witing (278. o.)	Writing
l)	Mauric Pope (280. o.)	Maurice
m)	Oriental Institutem University of Chicago (284. o.)	Institute
n)	W. V. Davis (305. o.)	Davies
o)	Ninhurszág (337. o.), Nínhurszág (337. o.)	Ninhurszág
p)	Historie Naturelle de la Parole (383. o.)	Histoire
q)	fhutark (406. o.), futhark (406. o.)	futhark
r)	Nev York (409. és 410. o.)	New York

28. ábra Idegen nyelvű szövegek helyesírási hibái. A helyes írósmód megadásánál kurzívval emeltük ki a hiba javítását

Hibák a hivatkozásokban

A könyvben szereplő hivatkozások terén is láthatunk több hiányosságot (29. ábra). Néhol a hivatkozott mű szerzőjének nevét írja hibásan, néhol a könyv címét, kiadóját vagy kiadási évét adja meg hibásan, de vannak a szövegben olyan hivatkozások is, amelyek nem szerepelnek az irodalomjegyzékben. Mondhatnánk azt is, hogy a hivatkozásokat a káosz jellemzi: van ahol csak a szerzőt, van ahol csak a könyv címét, van ahol mindkettőt, van ahol ezen kívül a kiadót is jelzi szövegen belül. Hiányzik az egység akkor is, ha egy műre vagy szerzőre többször is hivatkozik. A 29. ábra ezek közül mutat be néhányat.

	<i>Példák a könyv fejezeteiből</i>	<i>Megjelenésük az irodalomjegyzékben</i>
a)	C. B. F. Walker: „Reading the Past/ Cuneiform”, British Museum Press, 1990-93-96-98 (211. o.)	C. B. F. Walker Reading the Past - Cuneiform British Museum Press, 1998
b)	John M. Roberts „A történelem előtt: a korai civilizációk”	John M. Roberts A történelem előtt - Korai civilizációk Officina Nova, 1999
c)	Az ábra Paul G.. Bahn: Prehistoric Art című könyvéből származik. (369. o.) Paul G.. Bahn: Prehistoric Art (46. o.) Paul G. Bahn: Prehistoric Art, Cambridge, 1998 (46. o.)	Nem szerepel az irodalomjegyzékben. Hibás hivatkozás, vö. [43].
d)	David Crystal: A nyelv enciklopédiája, Cambridge University Press, 1997 (137. o.)	Nem szerepel az irodalomjegyzékben. Hibás hivatkozás, vö. [45], [46].
e)	Thomas Young (1773-1829) szerint...	Nem szerepel az irodalomjegyzékben.
f)	Sir Arthur Evans, a tán legnevesebb írástörténész gyűjtötte össze ezeket a jeleket 1897-ben. (287. o.) Sir John Evans mediáticiója az ABC eredetéről. (Sir Arthur Evans : Scripta Minoa, Oxford, 1909.) (384. o.)	Nem szerepel az irodalomjegyzékben. Hibás hivatkozások, vö. [47].
g)	Grover S. Krantz (205. o.) S. Krantz (205. o. három előfordulás) Grover S. Krantz (206. o.) S. Krantz (207. o.) Grover S. Krantz (207. o.) Grover S. Krantz (208. o.) S. Krantz (208. o.)	Grover S. Krantz Az európai nyelvek földrajzi kialakulása Magánkiadás, Budapest, 2000 Hibás hivatkozás, vö. [48].
h)	Itt adom közzé felfedezésemet: egyik hitvány írástörténész kollégám meghamisította valamikor a Lapis Romulit, ki tudja, mi okból. Azóta hol az egyik, hol a másik bukkan elő a szakirodalomban.	
i)	A homo habilis két, eltérő szellemű rekonstrukciója. (Jonson, 1981, valamint Budianszky, 1987.) 43. o.)	Egyik sem szerepel az irodalomjegyzékben. Jonson nevű szerzőtől nem találtunk egyetlen művet sem. Johnson és Johanson két lehetséges megoldás, de ebben az esetben a művek nagy száma miatt nem sikerült megtalálni a hivatkozott művet. Hibás név, vö. [44].

29. ábra **Példák következtelen, hiányos, hibás hivatkozásokra**

Összegzés

Nehéz határozott igennel vagy nemmel válaszolni arra a kérdésre, hogy melyik a kevésbé rossz: ha valaki következetesen, de hibásan alkalmaz egy módszert, vagy ha véletlenszerűen jelennek meg a helyes és a hibás megoldások egy szövegben. Az általános és középiskolai magyar nyelv oktatása

azt sugallja és tanítja, hogy a magyar helyesírás szabályait meg kell tanulnunk, és ezeket a szabályokat be is kell tartanunk az iskolai kereteken túl is. Mindezeket figyelembe véve egy olyan kiadványt, amely hemzseg a helyesírási hibáktól, nem célszerű mintaként állítani a felnövekvő nemzedék elé. Különösen nagy a felelőssége annak a könyvnek, amelyik „az Olvasás Évét az Írás Esztendejévé is avatja” (3. ábra).

Elgondolkodtató, mi az oka annak, hogy a magyar nyelvtan több évig tartó tanulása után napjainkban a kiadás előtt többek által is átolvasott kiadványokban ilyen mennyiségben jelennek meg hibák. Az is továbbgondolásra ad okot, miért látunk több helyesírási hibát egy nyomtatott szövegben, mint egy kézzel írottban. Valószínűleg az a magyarázata, hogy más az írott és más a nyomtatott szöveg vizuális megjelenése. Egy kézzel írott szövegben például nem figyelünk feltétlenül a kötőjel és a nagykötőjel közötti különbségre, a tizedesvessző és a tizedes pont használatára. A nyomtatók azonban könytelenek. Minden apró részletet tisztán, jól kivehetően elénk tárnak.

Az itt bemutatott példák azt mondatják velünk, hogy a számítógépek elterjedésének maga után kellene vonnia a magyar helyesírás tanításának módszertani átalakítását is. A magyar nyelv tanárának kellene bevezetnie a gyerekeket a számítógépes szövegszerkesztés helyesírásra vonatkozó fejezeteibe. Ma ez az informatikatanár feladata, holott neki erre nincs képesítése. A magyar nyelv tanára viszont jól ismeri a magyar helyesírás szabályrendszerét, és fel van vértézve átadásának módszertánával, de nem kapott felkészítést arra (főiskola, egyetem), hogy a szövegeket hogyan kell szedni, nyomdára előkészíteni. Ezért fontos lenne, hogy a nyelvtanárok képzésének szerves részét alkossa a számítógépes szövegszerkesztés – kiegészítve az alapvető szedési és tipográfiai ismeretekkel. A gyakorló tanárokat pedig továbbképzés formájában lehetne ezekkel az ismeretekkel felvértezni.

A művelt köznyelv megőrzése mindannyiunk közös feladata. Különösen nagy a felelőssége a könyvkiadóknak, a sajtónak és az élő beszéd minden fórumon való megjelenésének. Anyanyelvünk gazdag szókészlete, logikus nyelvi rendszere a gondolatok világos megfogalmazására rendkívül alkalmas. Alapos ismerete, pontos alkalmazása lehetővé teszi, hogy az olvasó ugyanazt értse és gondolja, amit a közlő megfogalmazott. Ehhez fontos az azonos kódrendszer alkalmazása. A nyelv és a helyesírás szabályainak betartása megóv attól, hogy olvasás közben értelmezési problémák merüljenek fel.

Nagyon fontos feladatunk tehát, hogy megőrizzük, gazdagítsuk és átörökítsük közös kincsünket, anyanyelvünket.

Köszönetnyilvánítás

A kutatást a Szakmai Szolgáltató és Kutatást Támogató Regionális Hálózatok a Pedagógusképzésért az Észak-Alföldi Régióban TÁMOP-4.1.2.B.2-13/1-2013-0009 projekt támogatta.

A kutatást részben támogatta az OTKA K-105262 számú projekt.

Irodalom

- [1] BÓDI Zoltán (2004) A világháló nyelve. Internetezők és internetes nyelvhasználat a magyar társadalomban. Gondolat Kiadó, Budapest. ISBN: 9639500518
- [2] BALÁZS Géza (2008) Az informatika hatása a nyelvre. 11–45. In: Hódi Éva, szerk.: Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok, Ada, 2007. okt. 11–13. Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület, Ada. <http://szgnye.vmmi.org/balazs2007.htm>. [Letöltve: 2010.11.27]
- [3] GLISTER, Paul (1997) Digital Literacy. John Wiley & Sons, Inc.
- [4] MARTIN, Allan (2005) DigEuLit – A European Framework for Digital Literacy: a Progress Report. Journal of eLiteracy, Vol. 2, pp. 130–160.
- [5] MARTIN, Allan (2006) A European Framework for Digital Literacy. Digital Kompetanse, Nr. 2, pp. 151–161.
- [6] MARTIN, Allan – GRUZIECKI, Jan (2006) DigEuLit: Concept and Tools for Digital Literacy Development. Innovations in Teaching & Learning in Information & Com, Dec 2006, Vol. 5, Issue 4, p. 246.
- [7] BAWDEN, David (2008) Origins and Concepts of Digital Literacy. Concepts, Policies and Practices. Lankshear, Colin / Knobel, Michele (eds.) Series: New Literacies and Digital Epistemologies, Vol. 30, Peter Lang, pp. 17–32.
- [8] Microsoft Digital Literacy. Microsoft. <http://www.microsoft.com/about/corporatecitizenship/citizenship/giving/programs/up/digitalliteracy/default.aspx> [Letöltve: 2013.08.01]
- [9] Digitalliteracy.gov Your destination for digital literacy resources and collaboration. <http://www.digitalliteracy.gov/> [Letöltve: 2012.07.12]
- [10] Welcome to Digital Literacy. <http://digitalliteracy.rosendigital.com/> [Letöltve: 2013.01.20]
- [11] Digital literacy. The Guardian's campaign to upgrade computer science and IT in schools. <http://www.theguardian.com/education/series/digital-literacy-campaign> [Letöltve: 2013.01.20]
- [12] Northstar Digital Literacy Project. <http://www.digitalliteracyassessment.org/index.php> [Letöltve: 2013.01.21]
- [13] VARGA Csaba (2001) Jel jel jel avagy az ABC 30.000 éves története. FRIG Kft.
- [14] ANTALNÉ SZABÓ Ágnes: Az anyanyelvi nevelés új stratégiái, Magyar Nyelvőr, 127. évf., 4. szám, pp. 407–427.
- [15] SZÁNTÓ Tibor (1966) A betű I–II. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- [16] SZÁNTÓ Tibor (1986) A betű. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- [17] VIRÁGVÖLGYI Péter (2004) A tipográfia mestersége – számítógéppel. Osiris Kiadó, Budapest, ISBN: 9633894778.
- [18] JURY, David (2004) About Face: Reviving the Rules of Typography. RotoVision, ISBN-10: 2880467985. ISBN-13: 978-2880467982.
- [19] JURY, David (2006) What is Typography? RotoVision. ISBN-10: 2888931036. ISBN-13: 978-2888931034.
- [20] JURY, David (2007) Mi az a tipográfia? SCOLAR KFT. ISBN: 9789639534773.
- [21] CSERNOCH Mária – BUJDOSÓ Gyöngyi (2009) Quality text editing. Journal of Computer Science and Control Systems. Vol. 2, No. 2, pp. 5–10, http://www.inf.unideb.hu/~bujdos/publications/JCSCS_2009_Nr_2_CS_Csernoch_Bujdos.pdf.
- [22] BUJDOSÓ Gyöngyi – CSERNOCH Mária (2009) Mondanivaló kiemelésének formai eszközei. Networkshop 2009 (2009. április 14–17., Szeged) elektronikus kiadványa, pp. 1–10, <https://nws.niif.hu/ncd2009/docs/ehu/043.pdf>.
- [23] CSERNOCH Mária – BUJDOSÓ Gyöngyi (2009) Vizsga- és versenyfeladatok szövegbeviteli hibái és ezek következményei. Új Pedagógiai Szemle. Vol. 1, pp. 19–40, <http://ofi.hu/tudastar/csernoch-maria-bujdos>.
- [24] BUJDOSÓ Gyöngyi – CSERNOCH Mária (2008) Problémák a szövegszerkesztés verseny- és ECDL vizsgafeladataival kapcsolatban. XVIII. SzámOkt 2008 Konferencia Kiadványa, Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság, Kolozsvár, 65–71, http://www.inf.unideb.hu/~bujdos/publications/SzamOkt_2008_Bujdos_Csernoch.pdf.
- [25] GRÉTSY László: A helyesírás, mint az anyanyelvi műveltség tükré. Idézi: Graf Dezső: SZEMLE Az élő nyelvnek írásban való megjelenítéséről. Rendszer és stílsztika a helyesírásban. Gyula, 1992. 117 l. – Helyesírás és nyelvtudomány. Gyula, 1993. 118 l. – Anyanyelvi nevelés és helyesírás. Gyula, 1994–95. 134 l. – Helyesírás és nyelvpolitika. Gyula, 1996–97. 128 l.
- [26] FÁBIÁN Pál: Helyesírásunk életéből. Idézi: Graf Dezső: SZEMLE Az élő nyelvnek írásban való megjelenítéséről. Rendszer és stílsztika a helyesírásban. Gyula, 1992. 117 l. – Helyesírás és nyelvtudomány. Gyula, 1993. 118 l. – Anyanyelvi nevelés és helyesírás. Gyula, 1994–95. 134 l. – Helyesírás és nyelvpolitika. Gyula, 1996–97. 128 l.
- [27] A magyar helyesírás szabályai (AkH) (2005) Tizenegyedik kiadás. Tizenkettedik lenyomat: 2000. Változatlan lenyomat: 2005. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- [28] A magyar helyesírás szabályai. Tizenegyedik kiadás. Második (változatlan) lenyomat. Akadémiai Kiadó, Budapest 1985. <http://mek.oszk.hu/01500/01547/index.phtml> [Letöltve 2011.01.03.]
A Magyar helyesírás szabályai (AkH) Tizenegyedik kiadás, tizenkettedik (példaanyagában átdolgozott) lenyomat (2009) <http://helyesiras.mta.hu/helyesiras/default/akh> [Letöltve 2011.01.03.]
- [29] VARGA Csaba (2003) Idő és ABC. FRIG Kft.
- [30] VARGA Csaba (2007) Az angol szókinccs magyar szemmel. FRIG Kft.

- [31] Z. Karvalics László (2002) Két világító torony. 2002. március
<http://www.varga.hu/VARGA%20CSABA/UJSAGCIKKEK/NEPSZAVA.htm> [Letöltve 2011.01.03.]
- [32] Javaslat a magyar nyelv alkotmányi szintű védelmével kapcsolatban, Javaslatok – A készülő új Alkotmány kodifikációs folyamatához. Köztársasági Elnöki Hivatal, 2010. 17. oldal [Letöltve 2010.11.12.]
http://www.parlament.hu/biz/aeb/info/kozt_elnok.pdf
- [33] KESZLER Borbála (2003) A magyar írásjelhasználat és Európa. Magyar nyelvőr. 127/1. szám 24–36.
<http://www.c3.hu/~nyelvor/period/1271/127104.pdf> [Letöltve 2011.01.03.]
- [34] Quotation Marks. <http://grammar.ccc.commnet.edu/grammar/marks/quotation.htm> [Letöltve: 2012.07.12]
- [35] Quotation Marks. <http://www.grammarly.com/handbook/punctuation/quotation-marks/> [Letöltve: 2013.07.12]
- [36] German Punctuation. <http://german.about.com/library/weekly/aa031901b.htm> [Letöltve: 2012.07.12]
- [37] Language Specific Quoting and Quotation Marks.
<http://www.witch.westfalen.de/csstest/quotes/quotes.html> [Letöltve: 2014.04.11]
- [38] Quotation Marks and their Unicode numbers. <http://www.witch.westfalen.de/csstest/quotes/quotes-large.html> [Letöltve: 2014.04.06]
- [39] Anführungszeichen. <http://www.duden.de/sprachwissen/rechtschreibregeln/anfuhrungszeichen> [Letöltve: 2011.09.02]
- [40] Les guillemets. <http://www.la-ponctuation.com/guillemets.html> [Letöltve: 2014.02.05]
- [41] FÁBIÁN Pál – DEME László – TÓTH Etelka (szerk.) (2007) Magyar helyesírási szótár. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- [42] Helyesírási tanácsadó portál. <http://helyesiras.mta.hu/> [Letöltve 2011.01.03.]
- [43] BAHN, Paul G. (1998) The Cambridge Illustrated History of Prehistoric Art. Cambridge University Press.
- [44] BUDIANSKY, Stephen (1987) New light on when man came down from the trees. U.S. News & World Report, June 1, pp. 10–11.
- [45] CRYSTAL, David (1997) The Cambridge Encyclopedia of Language. Cambridge University Press.
- [46] CRYSTAL, David (2003) A nyelv enciklopédiája. Osiris Kiadó.
- [47] EVANS, Arthur John (1909) Scripta Minoa: The Written Documents of Minoan Crete, Vol. I: The Hieroglyphic and Primitive Linear Classes, with an Account of the Discovery of the Pre-Phoenician Scripts, Their Place in Minoan Story and their Mediterranean Relations. Oxford University/Clarendon Press.
- [48] KRANTZ, Grover Sanders (2000) Az európai nyelvek földrajzi kialakulása. Ősi Örökségünk Alapítvány, Budapest. <http://mek.oszk.hu/02600/02612/#> [Letöltve 2011.01.03]

Beérkezett: 2014. IX. 16-án.

Bujdosó Gyöngyi

a Debreceni Egyetem Informatikai Kara Könyvtárinformatika Tanszékének adjunktusa.

E-mail: bujdosog.yongyi@inf.unideb.hu

Honlap: <http://www.inf.unideb.hu/~bujdosog/>

Csernoch Mária,

a Debreceni Egyetem Informatikai Karának Könyvtárinformatika Tanszékének docense.
E-mail: csernoch.maria@inf.unideb.hu
Honlap: <http://w1.inf.unideb.hu/web/mariacsernoch/>